

O S V R T I

NOVUM: I METODOLOŠKI, I METODIČKI*

Ovo je već po četvrti put kako uzimljem riječ da progovorim o iznimnom i vrijednosno neospornjivom troknjižju zajedničkoga naslova: *Osnove fonetike i fonologije hrvatskoga književnog jezika*. Učinio sam to u prvom navratu kao stručni recenzent izdavačev, u drugom oglašivši se neposredno po izlasku knjigā u kulturnoj rubrici »Vjesnika« (10. XI 1974), i u trećem navratu za kolegijalne i stručnokritičke rasprave u ZLK (Zagrebačkom lingvističkom krugu). Kako se svatko dosljedan upravo ponavljati mora, to nemam razloga da ne ponovim, i u četvrtom, ovom navratu, ono što sam već s osvjedočenošću rekao čineći to bez ikakva ustezanja. Ovako sam to:

— Ecce liber! to jest: Evo knjige! Izriječ je to ushita analogijski napravljen prema klasičnome latinskom. *Ecce homo* (Evo čovjeka), kojemu smo uskliku zaboravili biblijsko porijeklo, a postao nam je svečan izraz kakva navještenja. Ovdje želim kritički izvijestiti o prvom udžbeniku-priručniku iz niza prijeko potrebnih i žarko željenih temeljnih knjiga u proučavanju i poučavanju književnoga jezika. O prvome, a izvršnome! Kritički: podsjetio bih da smo pojam kritike u svakodnevnici uvriježili pretežno u značenju prijekora, zamjerke, pokude i osude, pa nam kritika čega (koga) znači

* 26. studenoga 1974. u Zagrebačkom lingvističkom krugu raspravljalo se o knjigama: Silić-Rosandić, *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika*, Udžbenik za prvi razred srednjih škola; Rosandić-Silić, *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika za prvi razred srednjih škola*, Priručnik za nastavnike; Rosandić-Silić, *Radna bilježnica iz fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika za I razred srednjih škola*, Školska knjiga, Zagreb, 1974. Na kraju je zaključeno da se izlaganja objave u Jeziku. Objavljujemo priloge koje smo dobili, a to su prilozi glavnih sudionika.

Ur.

iznošenje negativna stava prema čemu (kome): a kritika, etimologijski, prvotno znači ocjenjivanje, analizu, prosuđivanje i vrednovanje kakva predmeta, postupka, osobe ili djela. O kakvoj će kritici ovdje biti riječi.

Obrazlažem: školski udžbenici-priručnici, konceptijski i namjenski, uvijek su tek primjerena primjena istraživanih i utvrđenih spoznaja iz struke i nauke kojima su dio. Trodijelna *Fonetika i fonologija* (Udžbenik) za prve razrede srednjih škola; *Priručnik*, za nastavnike; *Radna bilježnica* (opet za iste učenike) — djelo je koje premašuje svoju namjenu, pa — paradoksa li?! — pa mu je ta vrlina jedinom manom; u najboljim svojim dijelovima ono je istraživačko, otkrivačko. Autori, obojica sveučilišni nastavnici Filozofskoga fakulteta, Josip Silić — pri Katedri za suvremeni hrvatski književni jezik, Dragutin Rosandić — pri Katedri za metodiku, autori su novatori; za svoj posao oni nisu imali ni naučnoga jezikoslovnog ni metodičkoga predloška da im posluži za uzorak: pa su prvi put u nas, u nas u Hrvatskoj i u nas u drugim sredinama gdje je književnim jezikom (novo)štokavska osnova, ortoepiji, tj. standardnom izgovoru (pravozboru) istakli mjesto koje ortoepiji pripada u odgajanju govorne kulture, pa su prvi put u nas osim fonetskoga opisa glasovnoga sistema književnoga jezika, opisa artikulacijskoga, tj. tvorbenoga i opisa akustičkog, tj. zvučnoga, uveli i opis fonološki, tj. funkcionalni s obzirom na značenjski razlikovnu ulogu koju ima najmanji odsječak glasovnoga lanca (fonem). A takav, moderan opis, popraćen suvremenim lingvističkim pojmovljem i nazivljem, na razini je svjetskih standarda u sličnim poslovima i, dakako, na razini najuovijih spoznaja nauke o jeziku.

Nadalje, novost je, metodološke naravi, u jezičnome opisu to što su autori glasovne pojave s pravom istine o njima tijesno povezali s oblicima te rečeničnim dijelovima

ili cjelinama. A unoseći u svoj udžbenik i priručnik stilističku problematiku povezanu s glasovima i pismom, ostvarili su dalji boljitak: povezali su nastavu jezika i jezično poučavanje s nastavom književnosti i razumijevanjem književnoga djela kao jezične umjetnine.

I još, kao nigdje dosad, glasovne se mijene ne promatraju i ne tumače samo unutar izolirane, jedne riječi, nego se i prate i tumače, te promjene, na granicama među riječima — i opet s pažnjom na izgovornu standardizaciju. A tu je ponajveća novina: da se riječi sa slovočanom skupinom »ije« (liječ, npr.) smatraju izgovorno ispravnima i u glasovnome jednosložnom ostvaraju (l'jek). Dokazan je tu smisao i sluh za poštovanje jezične stvarnosti pri utvrđivanju norme u jeziku.

Metodički je ovaj udžbenik i priručnik također bliz idealu-modelu: svaka se tema obrađuje cjelovito. Ne inzistira se na usvajanju definicija i pravila te njihovu reproduciranju, nego na razumijevanju i stvaralačkoj primjeni usvojenih spoznaja. Time se nastava oslobađa verbalizma i postaje funkcionalnom, stvaralačkom, misaonom. Želja joj je da učenika maksimalno intelektualno angažira i učini ga sudionikom u nastavnom procesu. Namjera je autora da nastavu oslobode ekskatredarsko-predavačkog pristupa jezičnim pojavama.

Stvaralačkim autorima, profesorima Siliću i Rosandiću, jednako kao i njihovu poduzimljivom i zaslužnom izdavaču, Školskoj knjizi, poželjeti je samo jedno, jedno mnogo: hiljadili im se ovakvi pothvati!

Kažem to s nešto očita zanosa, s uvjerenjem da tu nikakve pretjeranosti nije: jer, novine, metodološke i metodičke, kojima je svrha da unapređuju jezičnu kulturu, a posljedak da unapređuju našu spoznaju o vlastitome jeziku — novine su vazda dobrodošle.

Pogotovu kad one pripomažu dokidanju ni na čemu temeljenih protivština među poznavanjem jezika, tumačenjem književnosti i općim obrazovanjem.

Krunoslav Pranjić

OSNOVE FONETIKE I FONOLOGIJE

Ono nekoliko riječi koje sam posvetio knjigama Silića i Rosandića na razgovoru u Zagrebačkom lingvističkom krugu neću ovdje preinačiti u cjelovitu recenziju, a neću ih ni preraditi prema diskusijama koje su im slijedile. Tako se neće dati potpuno cjelovit sud o knjigama, ali će se sačuvati draž prvog susreta sa djelom koje je pobudilo velik interes i koje je na tržištu doslovno razgrabljeno.

Ostavljajući po strani koliko je sretna koncepcija u tri knjige [Udžbenik, Priručnik za nastavnike, Radna bilježnica], ovdje ću se ograničiti na neke sudove o Udžbeniku. Naime, već kad je Silić objavio veći rad u banjalučkim »Prilozima« osjetio sam da se nešto dobro sprema, i da će našoj ukupnoj fonetici, ortoepiji i ortografiji, pristupiti na nov način. Kao jedan od velikih dobitaka od ove knjige naveo bih upravo čistoću u tom pogledu i sposobnost da se razluči ono što je napisano od onoga što je izgovoreno, dakle pravopis od »pravogovora«, kao i to da se fonološki principi primijene na najmarkantnije probleme u nastavi fonetike. Tako ovu knjigu i gledam: kao primijenjenu fonologiju ili primijenjenu fonologije. Ako je dopušteno reći, ova knjiga pokazuje koliko fonologija može dati, pa bih u tom smislu od autora rado čuo i malo skepse prema fonologiji kao nauci o razlikama parova kad se nađemo pred konkretnim problemima naše ortoepije. Npr. u razmatranju glasova č i ć proveden je nov pristup i nova terminologija, govori se o fonološkom opterećenju parova kao *kopačica-kopaćica*, ali se ne govori da je fonološko opterećenje takvih parova nisko [čovjek i čovjek, a »Vjesnik« od nedjelje prije ove diskusije ima *kopačica* u značenju u kojem bi se tražila *kopaćica*]. Tu imamo, dakle, više fonetike, jer tražimo izgovor određenog glasa, i kad ga ne znamo opravdati ni etimološkim ni fonološkim razlozima. A važno pitanje ortoepije: ako je č onda kakvo je to ć? — ostavlja nas na terenu čiste fonetike. Na sličan način ni one